

károsított meg érzékenyen. De ha egy olyan intézmény, mint a Jóléti Szövetkezetek, mely minden spekulációt és minden adminisztrációs túltengést kizár működése köréből, venne fel munkakörébe építőtakarék vagy biztosításszerű üzletágot és lehetővé tenné, hogy például az apa újszülött gyermeke részére heti vagy havi befizetésekkel 25—26 éves korára biztosíthatna egy olyan tőkét, melyből az vagy lakóházat építhetne, vagy ha erre nem lenne szüksége, önállósíthatná magát, úgy ezáltal nemcsak nagymértékben emelhetnők a falu jólétét és vagyonosodását, hanem részben mentesíthetnők az államot is a szociális segítségek fokozódó terhétől. A biztosítási matematika körébe vág olyan annuitás kiszámítása, mely növekvő részleteket állapítana meg ezen biztosításnál, amikor a keresőképeségben is növekedő gyermek maga is hozzájárulhatna későbbi otthonának felépítéséhez. Ha pedig az állam, népszaporodási és hadügyi céljainak előmozdítására a második és többedik gyermek ilyenfajta biztosításának a gyermekek számával nagyobbodó részletet magára vállalná, evvel nagymértékben hozzájárulnának az egyse és az egyke megszüntetéséhez. Mindehhez azonban elsősorban szükséges volna a befizetők részére olyan garancia nyújtása, mely kizárná a befizetett összegek elértéktelenedését; enélkül ugyanis a rossz tapasztalatok megakadályoznák az ilyen takarékoskodást.

Minden erőnkkel oda kell törekednünk, hogy mielőbb megvalósítsuk minden egyes magyar testvérünk álmát, hogy saját kis házában lakhasson, sőt hogy benne boldog és meglegedett embereket láthassunk. Ezért kell minden módot felhasználnunk arra, hogy igényeiknek legjobban megfelelő otthonokhoz juttassuk őket, még pedig olyan áron, hogy a törlesztés terhével ne rontsuk meg egész életüket.

CSIKVANDI ERNŐ

ERDÉLY BIRTOKVISZONYAI ÉS A ROMÁN FÖLDREFORM

TALÁN MEGLEPŐNEK HANGZIK Magyarországon, ahol az elmúlt évtizedben a földkérdést, a helyesebb birtokmegoszlást, és evvel az agrárszociális kérdés megoldását tárgyaló munkák annyiszor vették igénybe a közvélemény figyelmét, hogy Erdélyben az agrárszociális kérdés korántsem volt hasonlítható az Alföld és a Dunántúl agrárszociális kérdéséhez. Erdély a háború előtti Európában egyike volt azoknak a területeknek, ahol a legegészségesebb birtokmegoszlás uralkodott. A nagy- és kisbirtokok arányát illetően ez utóbbiak javára csak Bulgária és Belgium nyújtott kedvezőbb képet Erdélynél. Míg Bulgáriában az összes gazdaságok területének 91.3%-a, Belgiumban 83.0%-a, addig Erdélyben 69.9%-a volt kisbirtok. Bulgária és Belgium után tehát közvetlenül Erdély következett a statisztikai sorrendben. Erdélyben latifundiumok, mint Magyarország egyéb területein, s különösen a Dunántúlon, nem alakultak ki.

Ha Erdélyben a kedvező birtokeloszlás ellenére is megvolt az agrárszociális kérdés, az a Székelyföld miatt volt. A székelység letelepülése óta ősi székei közt élt, népi határvonalait nem tudta kiterjeszteni az eredetileg megszállt területen túl, sőt az egyre jobban előretörő románság északnyugat felől és a szászság nyugatról mind beljebb szorította. A szűk határok közé szorított nép feleslege idézte elő és állandósította az agrár-

szociális kérdést. A székely népfellegl évsszáadok folyamán kivándorlásra kénysszerült, mert földjéből nem tudott megélni. A székelység romániai kivándorlása elé soha senki akadályt nem görđített. Nem törődött ezzel a magyar kormány még közvetlenül a világháborút megelőző évtizedekben sem. A Nagy-Alföld agrárszociális mozgalma nem jutott el a székelységig, a földnélküliek nem vonták magukra a nemzeti közvélemény figyelmét politikai úton, hanem egyszerűen hátat fordítottak az országnak és mentek új hazát keresni. A székely-kérdéstől eltekintve — mely pedig nyitott sebe volt a magyarságnak, mert a kivándorlások évszázadainak során óriási vérvesztéséget szenvedett általa — más agrárszociális kérdés nem volt Erdélyben. Erdély viharsarka a Székelyföld volt, de vihart nem kavart fel.

Erdély háború előtti birtokviszonyaira nézve rendkívül jellemző, hogy a korlátolt forgalmú birtokokból, melyeknek összes kiterjedése 3,560.516 kat. holdat tett ki az 1895. évi statisztikai összeírás idején, a legnagyobb részt, 2,529.587 kat. holdat, a községi birtokok tették ki. A községi birtokok az egész mezőgazdasági művelés alatt álló terület 2536%-át foglalták el, a művelési ágat illetőleg pedig birtokállományuk felerészét legelő- és erdőterület alkotta. A községi birtokok ily nagy kiterjedése, mely messze felette állt Magyarország egyéb országrészei községi birtokállományának, azt jelentette, hogy Erdélyben a mezőgazdasági népesség legszélesebb rétege osztozott a közösségi földeken, legelők és erdők hasznában, illetve használatában.

Községi birtokok Erdélyben:

vármegye	kat. hold
Alsófőhér	74.016
Beszterce-Naszód	380.391
Brassó	142.292
Csik	352.295
Fogaras	127.488
Háromszék	292.800
Hunyad	287.380
Kisküküllő	43.480
Kolozs	48.124
Marostorda	52.956
Nagyüküllő	194.863
Szeben	331.501
Szolnok-Doboka	60.921
Torda- Aranyos	73.577
Udvarhely	<u>67.503</u>

összesen:... 2,529.587

A közösségi földtulajdon erősebben fejleszti ki a közösségi szellemet és csökkenti az esetleges szociális elégtelenség feszültségét. „A községi és közbirtokossági birtok — állapítja meg Czettler Jenő — kiegészítője a kicsiny családi üzemek szántóföldjeinek, az okszerű állattenyésztés háttvéde, amely a ksigazda érdekében konzerválja az erdőt és legelőt. A községi vagy középirtokossági erdő valósággal kénysszertakarekpénztár jellegével bír a ksigazdára nézve, mert szerencsétlenség esetén legtöbbször onnan teremti elő a hiányzó tőkét, építkezésnél abból nyer faanyagot, az szolgál szerszámfaul is stb. Éppígy a mezőgazdasági munkáskérdés megoldásánál is nagy súllyal esik a mérlegbe, hogy a munkásnak módja és alkama nyílik gallyszedés, gomba- és számócaszedés stb. útján jövedelmét néhány fillérrel gyarapítani, télen pedig a favágás munkaalkalmat ad neki.“ A községi és közbirtokossági erdő és legelő a közösségek, illetve közösségek szociális vállalkozása, célja a kisemberek, a ksigazdák és mezőgazdasági munkások gazdasági

helyzetének javítása, hogy a közös földtulajdon a kis- és parcellázemek hátvéde gyanánt szolgáljon, az egyéni birtok hozadékát szaporítsa. A községi és közbirtok, mint szociálpolitikai intézmény, a falu társadalmán belül mutatkozó ellentétek kiegyenlítésére a legjobb hatást gyakorolja, a gazdag és szegény közt tátongó űrt az utóbbinak bizonyos fokú gazdasági önállósághoz való juttatása útján áthidalja, végül a kivándorlásnak és a városba tódulásnak egyik leghathatósabb ellenszere.¹

Hogy a községi és közbirtokok sokszor nem tudják elérni a kívánt ideális célt, az nem róható a birtoktípus terhére. Megfelelő közigazgatási szabályozással és ellenőrzéssel kell gondoskodni, hogy rendeltetésének minél tökéletesebben megfelelhessen.

Erdélyben tehát — mint rámutattunk — a szociális célú községi és közbirtokok tekintélyesen voltak képviselve az egyéb birtoktípusokkal szemben. Nem lesz céltalan, ha az erdélyi községek birtokállományát szembeállítjuk Magyarország más országrészeinek hasonló tárgyú adataival:

Községi birtokok Magyarországon:

országrész	kat. hold
Duna bal partja	432.891
Duna jobb partja	390.890
Duna-Tisza köze	601.218
Tisza jobb partja	404.693
Tisza bal partja	486.967
Tisza-Maros szöge	743.897
Erdély	2,529.588
összesen	5,590.144

A községi birtokterületek kiterjedését illetőleg hazánk egyetlen országrésze sem közelítette meg Erdélyt. Még a hatalmas városbirtokokról nevezetes alföldi részek (Szeged, Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd, Debrecen) is messze lemaradnak Erdély mögött. Erdélyben alig volt község, mely ne rendelkezett volna községi birtokkal, különösen legelővel és erdővel a hegyvidékeken, míg ezt a gazdaságföldrajzilag hasonló Felvidéken nem tapasztalhattuk. Az erdélyi községek közül 79 olyan községet vetek számba, melynek birtoka 6000 kat. holdnál nagyobb volt. Magyarországon ily nagy kiterjedésű birtokkal mindössze 131 község rendelkezett, tehát ezen birtokoknak több mint a fele Erdélyre esett.

6000 kat. holdnál nagyobb birtokkal rendelkező községek száma Magyarországon:

Duna bal partja	9
Duna jobb partja	3
Duna-Tisza köze	14
Tisza jobb partja	5
Tisza bal partja	4
Tisza-Maros szöge	17
Erdély	79
összesen	131

¹ Czettler Jenő: Magyar mezőgazdasági szociálpolitika, Bp. 1914., 394. és köv. 1. Hasonlóképpen gondolkozik Ihrig Károly is: „A földközösségek a falu legelesettebb elemeinek gazdasági és társadalmi támaszai és csak sajnálatos, hogy nálunk annyira háttérbe szorultak, szemben a germán területen még ma is betöltött nagy szerepükkel.“ A népi birtokpolitika kérdései, Bp. 1938., 876.1.

A községi birtokok mellett tekintélyes területet foglaltak el a közbirtokossági birtokok is Erdélyben. A közbirtokossági birtokok összesen 514.856 kat. holdra rúgtak s vármegyénként az alábbiak szerint oszlottak meg:

Közbirtokossági birtokok Erdélyben:

v á r m e g y e	kat. hold
Alsófehér	57.923
Beszterce-Naszód	31.270
Brassó	10.018
Csik	22.486
Fogaras	41.581
Háromszék	20.776
Hunyad	59.524
Kisküküllő	6.969
Kolozs	64.051
Maros-Torda.....	80.783
Nagyküküllő	18.173
Szeben	29.979
Szolnok-Doboka.....	35.030
Torda-Aranyos	29.393
Udvarhely	6.892
összesen	514.848

A legnagyobb kiterjedésű közbirtokok a vegyes lakosságú Maros-Torda vármegyében voltak, míg a három szintiszta székely vármegyében: Csík, Háromszék és Udvarhely vármegyékben aránylag kis területet foglaltak el, bár a földéhség itt volt a legnagyobb és a székely gazda életében ma is rendkívül fontos szerepet játszik a közbirtokossági jövedelem. Országos viszonylatban az erdélyi közbirtokok a harmadik helyen állottak. A Duna bal partja 556.606 és a Tisza bal partja 550.248 kat. hold kiterjedésű közbirtokokkal előzte meg Erdélyt.

A kötött forgalmú birtokok összes terjedelme 3,560.516 kat. holdat tett ki Erdélyben az 1895. évi összeírás szerint, melyből — mint láttuk — a földművesek közvetlen megsegítésére, üzemük kiegészítőjeként felhasználható községi és közbirtokok 3,044.443 kat. holdat foglaltak le. A szintén közcélokat szolgáló egyházi, valamint kincstári birtokokról nincs pontos adatunk. A hitbizományi birtokok viszont mindössze 39.691 kat. holdat foglaltak le, melyből 26.478 kat. hold, tehát 80%, erdőbirtok volt. Magyarország egyéb területén a hitbizományok 2,313.499 kat. holdat tettek ki. Erdélyben a hitbizományok által lefoglalt terület az összes birtokterületek mindössze 0.40%-át érte el.

A kötött forgalmú birtokok kategóriájában tehát egyedül a hitbizományi birtokok szerepeltek olyanokként, melyek nem közérdekű célt szolgáltak, de ezek terjedelmük elenyészően csekély volta miatt említést sem érdemelnek.

A korlátozott forgalmú birtokok után nézzük a mezőgazdasági terület birtokkategóriáinként való megoszlását. Erdély 9,909.496 kat. hold kiterjedésű mezőgazdasági területéből a 100 holdon aluli kisbirtokok 4,629.637, a 100—1000 holdig terjedő birtokok 1,249.902 és az 1000 holdon felüli birtokok 4,029.957 kat. holdat tettek ki, ugyancsak az 1895. évi összeírás adatai szerint. A községi, közbirtokossági, kincstári és egyházi birtokok szinte kivétel nélkül a 100 holdon felüli birtokok kategóriájába esnek s így az 5,279.859 kat. hold kiterjedésű nagybirtokokból a magántulajdont képező birtokok (beleértve a hitbizományokat is) mindössze 759.034 kat. holdat tettek ki.

A 100 holdon felüli birtokok vármegyénkénti megoszlását az alábbi táblázat tünteti fel:

A 100 kat. holdon felüli birtokok megyénkénti megoszlása

Megye	Erdélyben:			
	100-tól 1000 holdig terjedő birtokok		1000 holdon felüli birtokok	
	száma	területe kat. hold	száma	területe kat. hold
1. Alsófehér	373	110.460	71	188.202
2. Beszterce-Naszód	86	25.829	69	447.094
3. Brassó	36	10.080	24	144.824
4. Csík	163	50.911	67	383.138
5. Fogaras	92	46.509	49	175.852
6. Háromszék	371	109.669	72	271.973
7. Hunyad	459	157.029	132	609.925
8. Kisküküllő	244	69.339	27	52.364
9. Kolozs	567	170.032	82	312.830
10. Maros-Torda	322	89.152	47	315.501
11. Nagyküküllő	190	62.372	83	199.786
12. Szeben	72	28.190	77	378.148
13. Szolnok-Doboka	580	158.322	68	205.564
14. Torda-Aranyos	334	99.434	66	205.694
15. Udvarhely	206	62.574	40	139.062
Összesen.....	4.095	1,249.902	974	4,029.957

A közölt statisztikai adatok egyáltalán nem mutatják azt, hogy Erdély birtokmegoszlása a mezőgazdasági szociálpolitika szempontjából gyökeres reform végrehajtását tette volna szükségessé. E tekintetben, a már említett székely-kérdés mellett, inkább a tagosítást kérdés és a kisbirtokok elaprózása elleni védelem, valamint a törpebirtokok kiegészítése jelentettek volna feladatot az agrárpolitika számára.

Hogy Erdélyben a kedvező és általános szempontok szerint kielégítőnek mondható birtokviszonyok dacára is oly radikális birtokreformot vittek keresztül a románok, azt tisztán csak a román nemzeti érdekek magyarázzák meg. A román hadsereg az 1918. évi belgrádi fegyverszüneti szerződés alapján vonult be Erdélybe, kizárólag a rendfenntartás biztosítása címén, de már a megszállás folyamán megszegte a fegyverszüneti szerződésben foglalt kötelezettségeit. A katonai megszállással egyidejűleg, a fegyverszüneti szerződés feltételeivel ellentétben, átvette a polgári közigazgatást. A katonai megszállás még nem is nyert teljes befejezést, mikor a román Kormányzó Tanács 1919 február hó 8-án 82. A. számú rendeletében minden 30 kat. holdat meghaladó szántófölddel bíró birtoknak a falusi parasztok közt való kényszerbérletbe való adását rendeli el, míg a földbirtokok kisajátítására vonatkozó törvényt meg nem alkotják és az igényjogosultakat birtokba nem helyezik. E rendelkezés célja nem volt más, mint a magyar birtokoknak a román parasztok kezére juttatása. A háború után alakult új államokban, mint Finnországban, Észtországban, Litvániában, Lengyelországban, Csehszlovákiában és Jugoszláviában hasonló radikális földbirtokreformot hajtottak végre, szintén avval a céllal, hogy a volt uralkodó nemzet birtokállományát az új állam uralkodó nemzetének a kezére juttassák. A kisajátítások tekintetében ezek az új államalakulatok valósággal versengtek egymással.¹

¹ A szóban forgó államok nemzeti célú birtokreformjaira nézve rövid, de szemléltető összefoglalást nyújt Kenéz Béla: Európa földbirtokpolitikája a háború előtt és a háború után című értekezése. Bp. 1930.

Az erdélyi földbirtokreformot az 1921. évi július hó 23-i törvény alapján hajtották végre. A törvény rendelkezései szerint a magánosok tulajdonában és kezelésében levő birtokokat 50—200 holdon felül, a tulajdonos által nem művelt, bérbeadott birtokok pedig 50—100 holdon felül voltak kisajátíthatók. Teljes kisajátítás alá estek a testületek, alapítványok, intézetek, templomok, kolostorok, káptalanok, egyetemek, iskolák, kórházak, megyék, községek, a tartósan távollevők (optánsok), bankok, kereskedelmi és részvénytársaságok, vagyonközösségek, szaktársulatok, az 1914 augusztus hó i-től a törvény kihirdetéséig szabad kézből vagy árverésen eladott földek, azon birtokok, melyek 1917. év után a magyar kormánynak az ingatlanok szabad forgalmának a korlátozásáról kibocsátott rendelete alapján mentek át tulajdonosaikra, továbbá az 1885 január i-je után telepítettek telepes birtokai, itt-ott kisebb engedményektől eltekintve. Az e kategóriába tartozó kisajátítás alól mentesíthető földek átlagos terjedelme 30 hold körül mozgott.

A birtokreform tehát teljesen halálra ítélte a magyar közép- és nagybirtokos osztályt, de kisajátíthatónak jelölte meg a közösségi földeket is. A gyakorlatban a román közbirtokokat természetesen meghagyták. Vegyes lakosságú községekben a községek birtokait a román parasztok közt osztották szét, úgyszintén a magyar községek birtokait is a szomszédos román községek lakóinak juttatták. A Csíki Magánjavak néven ismeretes közbirtokot az avval egyidejűleg létesített és hasonló célt szolgáló volt naszodi II. román határőrezred közbirtokával szemben szintén kisajátították. Ma már teljesen felesleges rámutatnunk a román agrárreformtörvény és a kisajátítási eljárás magyarellenes magatartására, mert azt a román államférfiak a kisajátítási eljárás befejezése után nyíltan is beismerték. Nyilatkozataik szerint az agrárreform legfőbb célja Erdély földjének „az ott legrégebb lakó nép, a románság“ birtokába való juttatása volt, hogy evvel a románság „legnagyobb történeti igazságtalanságát“ tegyék jóvá és örök időkre biztosítsák „Erdély tiszta román jellegét“.¹

A terv sikerült. Bár a földbirtokreform nemzetiségi eredményéről a román statisztikai közlemények nem nyilatkoznak, számításunk szerint a reform végrehajtásával Erdély földjének nyolcvan százaléka vált román tulajdonná. Az agrárreform előtt csupán 100 holdon aluli kisbirtokok 66-2%-a már a románság kezén volt. Tudnunk kell ugyanis, hogy a jobbágyfelszabadítás révén 1,650.000 kat. hold került a román parasztok tulajdonába, a jobbágyfelszabadítástól pedig 1914-ig a román bankok támogatásával 1,200.000 kat. holdat vásároltak össze a románok a magyar közép- és nagybirtokosoktól. A földreform során 3,118.000 kat. holdat sajátítottak ki szinte kizárólag magyar tulajdonból és osztottak szét szinte kizárólag román parasztok között. A kisajátított birtokokért a volt tulajdonosok az 1913 évi árat kapták kártérítés címén államkötvényekben, az akkori koronaértéket egyenlőnek véve a lej értékével. Az 1913. évi árak meghatározása tekintetében természetesen teljesen szabadon járhattak el a hatóságok. De nemcsak itt, hanem a törvény alkalmazása tekintetében is szabad keze volt az önkénynek. A kisajátítást szenvedő birtokosok szabad prédái voltak a végrehajtó tisztviselők zsarolásának. Avval, hogy a törvényt kedvezően alkalmazzák rájuk, megszarolták őket a kényszerbérletnél, a kisajátítási eljárásnál, az értékbecslésnél, továbbá a kártérítési kötvények kiszolgáltatásánál. Mindehhez hozzájárult, hogy a kisajátított földek utáni adót az igényjogosultak birtokba helyezéseiig a volt tulajdonosoknak kellett fizetniök. A birtokba-

¹ A román földbirtokreform törvény és gyakorlati alkalmazásának részletes ismertetését I. szerző „Az erdélyi agrárreform“ című munkájában. Kolozsvár, 1930. V. ö. még Bíró Sándor: A csíki magánjavak. Magyar Szemle 1941 szept. 182. 1.

helyezési eljárás hosszú évekig húzódott el, de egyes helyeken még a felszabadulás idején sem nyert teljes befejezést.

A románok által végrehajtott földbirtokreform általános felülvizsgálatot tesz szükségessé, hiszen a reform nyíltan nemzeti célokat szolgált, a magyarság gazdasági tönkretételét. Eredményeibe belenyugodni, türelemmel túltenni magunkat rajta, gyámoltalanság lenne. De ha a kormányzat joghatályosnak tekinti is a román földbirtokreform-törvényt, akkor is módot kell adni a kisajátítást szenvedett birtokosoknak perújításra, mert alig volt olyan kisajátítást szenvedett erdélyi magyar földbirtokos, akivel szemben a kisajátítást a törvény előírása szerint hajtották volna végre. Annak idején meg is indult az agrárperek lavinája, a nemzeti célt tisztán látó, elfogult román bíróságok azonban nem orvosolták a legégbekiáltóbb sérelmeket sem. Az erdélyi magyar birtokososztály joggal várja a független magyar bíróságtól az igazságtételt. Az anyagilag teljesen tönkretett, leszegényített magyar földbirtokossággal szemben erkölcsi kötelessége az államnak a jóvátétel nyújtása, annál is inkább, mert minden anyagi elesettsége ellenére a földbirtokos osztály volt a huszonnégy éves megszállás alatt a megnemalkuvás nélküli magyar gondolat hordozója és élő példaadója a falusi tömegek előtt, tevékeny résztvevője a kisebbségi közéletnek.

Az erdélyi román földbirtokreformmal kapcsolatban felmerül még egy kérdés, a telepítés. A román földreform felülvizsgálatával egyidejűleg olyképpen kell rendezni Erdély birtokviszonyait, hogy telepítésre alkalmas területek váljanak szabaddá, különösen a Mezőségen, a Szilágyságban és Biharban, mely terület összekötő sávot alkot a Nagy-Alföld magyar népi etnikumával. Említettük, hogy a székelység népfesleget évszázadokon keresztül kivándorlásra kényszerült, mert elégtelen földje nem tudta elartani a népszaporulatot. Valószínű, hogy a jövőben a román állam gátat állít az évszázadokon át szabad székely bevándorlás elé, s ez számunkra csak kedvező fordulat. A változott körülmények között azonban elsőrendű feladatunk lesz a Székelyföld népfeslegének elhelyezése s ez másként, mint telepítések révén, nem oldható meg. A székelység népi határvonalát ki kell tóinunk északnyugat felé, a szórványvidékeken keresztül mindaddig, míg nem találkozik tiszta magyar népterülettel. Észak irányába, a Kárpátok vonulatában is lehetséges telepítést végrehajtani, hiszen a székelység egy része ma is hegyi lakó. Így a keleti határokat, mint régi határőr ősei, a székelység tarthatná megszállva. A bihari, szilágysági és szatmárvidéki részekre az Alföld és Dunántúl viarsarkainak népfesleget lenne áttelepíthető. Ezáltal csökkenne ott az agrárszociális feszültség, a Partiumban pedig megjavulna a magyarság arányszáma. Ezeket a gondolatokat már a felszabadulás elején, a Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet 1940. évi november havában megtartott erdélyi gazdasági ankétján felvettem s ezt követőleg több ízben is szóvá tettem.¹ Talán az idő meghozza még, mielőtt elkésznénk, az elgondolás valóra váltását.

OBERDING JÓZSEF GYÖRGY

¹ A székely népfesleg elhelyezése. „Erdélyi Tudósító“, Kolozsvár, 1941. évf. 9. sz. Az erdélyi magyarság mezőgazdasága és mezőgazdasági intézményei román uralom alatt. „Kisebbségi Körlevél“. Pécs, 1942. évf. 1. sz.